

OHLÉDNUTÍ ZA ČESKOU PRÁVNÍ SLAVISTIKOU 19. A PRVNÍCH DESETILETÍ 20. STOLETÍ

Ladislav Vojáček

Slovo „ohlédnutí“ v názvu mého příspěvku lze vnímat dvojím způsobem a v obojím je v následujících řádcích obsaženo. V jednotném čísle se vztahuje k celému příspěvku, který chce být stručným ohlednutím za českou právní slavistikou v 19. století a v době první Československé republiky. V množném čísle se pojí k dílčím částem příspěvku, v nichž budu sledovat, jak se za právní slavistikou ohlíželi někteří naši předchůdci: ještě „za Rakouska“ Karel Kadlec, v meziválečném období Rudolf Rauscher, na začátku třicátých let minulého století a po skončení války František Čáda, na konci padesátých let slavista Vladimír Procházka a v sedmdesátých až devadesátých letech kolektiv autorů-slavistů v rámci obsáhlých výkladů o české a československé slavistice.

(Česká) právní slavistika

a) *Obecná charakteristika*

Slovní spojení „*právní slavistika*“, případně „*česká právní slavistika*“, současným právníkům už vesměs moc neříkají.

Právní slavistika tvořila součást slavistiky, víceoborové, ale zároveň ucelené oblasti vědeckého bádání o Slovanech a jejich kultuře (jazyku, umění, zejména literatuře, dějinách, hospodářství, náboženství a také o právu). I když kořeny slavistiky můžeme vystopovat už v dávné minulosti, skutečně soustavnému a cílevědomému zájmu o společný základ mentality, jazyka a kultury slovanských národů daly vzniknout až počátky národního obrození.

U počátků odborně fundované české slavistiky stál především „*protichůdce každé romantiky*“¹ Josef Dobrovský a v této fázi v ní jasně dominoval kulturně historický rozměr. Historické bádání se na vědeckou úroveň povzneslo pod vlivem německé historické školy. Spolu s historiografií se rozvíjela zejména slovanská archeologie a filologie. Snad není třeba rozvádět, že slavistiku nepěstovali jen Češi a příslušníci ostatních slovanských národů, ale také Němci, nejznáměji u nás oblíbený Johann G. Herder, Francouzi a další.

Myšlenka slovanské vzájemnosti, jak ji v literárně-kulturní rovině rozvinul Ján Kollár, se pak slovanským národům, které v minulosti ztratily svou vlastní státnost a žily v rámci větších státních celků, stala vítanou oporou ve snahách o národní emancipaci. Česká slavistika se díky tomu „*stala ve svých důsledcích politickou silou a základnou pro prakticko-politickou ideologii*“² Spojila se s konkrétními politickými snahami a toto spojení ji cyklicky ovlivňovalo i později.³ Samotnou myšlenku slovanské vzájemnosti v Kollárově pojetí však brzy začal problematizovat konkrétní politický vývoj, zejména vnitřní a zahraniční politika carského Ruska a vzájemný vztah mezi Rusy a Poláky. V politickém uva-

žování se proto dostávala do popředí koncepce slovanské spolupráce v rámci habsburské monarchie (Slovinec Jernej Kopitar, František Palacký a d.). To pochopitelně nemohlo nezanechat stopy na slavistickém bádání a jeho společenském dopadu.

Právní slavistika vznikla z přesvědčení, že právo jednotlivých slovanských národů má podobně jako jazyk jednotný a originální základ, že pramení ze společného praslovanského práva, odlišného od práva jiných národů. Vládlo v ní přesvědčení, že do 10. století existovalo jednotné slovanské právo, které se později pod vnějšími vlivy začalo štěpit na právní řády jednotlivých národů. Právní slavisté si v pozdně obrozeneckém nadšení kladli za cíl toto prapůvodní právo poznat a popsat.

Vývoj české (a nejen české) právní slavistiky ovlivnily dva klíčové momenty. Přestože se v počátcích opírala více o nadšení než o profesionální výbavu, už záhy se ukázalo, že pro poznání předpokládaného původního (pra)slovanského práva chybí přímé prameny. Proto se za jedinou schůdnou cestu považovalo důkladné poznání pozdějších právních památek z jednotlivých, už samostatných právních řádů slovanských národů, jejich vzájemná komparace a zpětné promítnutí nalezených shod do vzdálenější minulosti. Právních památek z počátku státního vývoje slovanských národů se ovšem také příliš nedostávalo, a pokud byly známy, nebyly dosud podrobeny skutečně kritickému posouzení. Před právní slavistikou tak logicky jako první úkol vyvstalo důkladné poznání staršího vývoje jednotlivých národních práv. Studium slovanského práva se tak začalo rozvíjet po linii poznávání práva jednotlivých slovanských národů s ideou hledání společného a jedinečného prázkladu slovanského práva v pozadí.

Důsledkem pozdějšího kritičtějšího přístupu k právní historii bylo poznání, že dosažení základního cíle slavistického právněhistorického bádání, ambiciózně vytčeného v první romantické éře, nebude jednoduché, a později dokonce, že jde o cíl nereálný, a tedy nesplnitelný. Jak časem sílily pochybnosti o možnosti poznat společné (pra)slovanské právo v jeho celistvosti, směřování slavistického právního bádání se začalo měnit. To, co původně mělo být jen prostředkem k poznání společného slovanského základu národních práv (a co se tak dlouho prezentovalo), tj. důkladné poznání středověkého práva jednotlivých slovanských národů, se postupně, ale nezadržitelně stávalo samo o sobě cílem: hlavní pozornost se stále více upínala právě k jednotlivým národním právům a vnějším vlivům, které na ně působily. Zároveň se měnil i cíl porovnávání slovanských právních řádů: na poznání jednotlivých právních řádů mělo navazovat ne pouhé hledání podobností (které se podle původních představ měly promítat do dávné minulosti), ale zkoumání vzájemných vztahů jednotlivých právních řádů v té které době.

Tento postupný posun v právnickém bádání pochopitelně nesouvisel jen s pochybnostmi o dosažení původního cíle právní slavistiky, ale i se zmíněnou změnou politického prostředí, s ní souvisící postupnou ztrátou iluzí o nosnosti myšlenky slovanské vzájemnosti v kollárovském pojetí, s posuny politického vyznění všeslovanských koncepcí a po skončení první světové války i s poklesem významu „posilující“ funkce myšlenky slovanské sounáležitosti.

Ze všech dílčích oborů, které do sebe slavistika absorbovala, měla její právní větev nejbližší k historiografii a dlouho i k filologii. Z historického bádání se vlastně vyčlenila, když historici pro sebe vedle jiných textů objevili i staré právní památky (a pohříchu je třeba dodat, že právní slavistika za rozvojem historické vědy i později často pokulhávala). K zakladatelům české právní slavistiky tak můžeme zařadit třeba i Pavla J. Šafárika

(Šafaříka) nebo Františka Palackého, který psal drobné články s právníkou problematikou do Časopisu Českého musea („*Musejníku*“) a v Archívu Českém otiskl některé středověké české právní knihy a právní předpisy. K právníkům textům už přistupoval kritičtěji než jeho předchůdci, nicméně v souladu s dobovým přesvědčením ve svých *Dějínách národu českého* konstatoval, že „*když nalézáme v Čechách i za pozdějšího ještě věku řády a obyčeje, které jinde v Evropě kromě kmenů slovanských se nezjevují: můžeme s důkladem jistiti, že pocházejí z předhistorické doby, když ještě celý národ Slovanský bydlil pospolu aneb aspoň blízko sebe*“.⁴ K filologii přibližovala právní slavistiku metodika zkoumání. Zejména zpočátku sahalo právníci při hledání společných kořenů právních řádů slovanských národů právě k filologickým metodám zkoumání dochovaných právních památek.

b) Od romantismu k novoromantismu (polovina 19. až začátek 20. století)

Seriózní rozvíjení (právně)historického bádání bylo a je závislé na znalosti a přístupnosti pramenů. Proto se zejména v počátcích cílevědomého a odborně fundovaného zkoumání slovanské historie pozornost soustředila na jejich edice. Zatímco vyspělá česká historiografie se už dávno mohla pyšnit kritickými edicemi Františka M. Pelcla či Josefa Dobrovského, právní historiografie za ní v tomto silně zaostávala. Starší prameny práva platného v českých zemích sice publikovány byly, ale jen v soukromých sbírkách panovníckých nařízeních určených pro praktickou potřebu. Jednalo se tedy o předpisy z novější doby a s ohledem na účel jejich vydávání pochopitelně vycházely bez kritického aparátu, potřebného pro právněhistorickou práci.

Vzpomenuli jsme Pavla J. Šafaříka a Františka Palackého, ale je třeba vidět, že první impuls k bádání v českých právních dějinách přišel od polských badatelů, přesněji od polské slavjanofilské skupiny, vedené profesorem římského práva a zapáleným literárním historikem Waclavem A. Maciejowskim. Stalo se jím vydání práce člena této skupiny Andrzeje Kucharskiho *Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego*⁵ z roku 1838. Autor v ní publikoval Rožmberskou knihu, a to v původním znění i v latinském překladu od Václava Hanky, právní knihu Ondřeje z Dubé, Řád práva zemského a Ordo iudicii terrae (jako českou a latinskou verzi jedné a téže památky). Samotné texty příliš nekomentoval, ale v závěrečných poznámkách k publikovaným textům o nich podal bližší informace Waclav A. Maciejowski.⁶ Jan Kapras proto mohl v roce 1918 v *Památníku Spolku českých právníků Všehrd* napsat, že „*metody kritické*“ bylo použito „*o českém právu nejprve v Polsku*“.⁷

Vlastní česká právní slavistika se začala formovat na začátku druhé poloviny 19. století jako poměrně ambiciózní vědní obor, který se s jistým zpožděním etabloval i jako pedagogická disciplína na české právní fakultě v Praze a po vzniku republiky i na Právnické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě.

U počátků erudované české právní slavistiky stáli, pomineme-li zmíněné „čisté“ historiky, „*reprezentant praktiků, pěstujících právní historii*“,⁸ Hermenegild Jireček (*1827–†1909) a Jaromír J. Hanel (*1847–†1910). I když „obecná“ historiografie v této době už opouštěla široké slovanské pojetí, právní historiografie se jej stále držela. Slovy nedávno zesnulého Valentina Urfuse v pojetí tehdejší právní slavistiky „*představa slovanského práva jako původního autochtonního základu společného právního života všech Slovanů byla (...) romantickou ideou poplatnou obrozeneckým počátkům*“.⁹

Hermenegild Jireček však přesto „vtiskl bádání ráz samostatné disciplíny, rozvíjející se v úzké souvislosti především se všeobecnými právními dějinami a méně se slovanskou nebo národní (českou) historií“.¹⁰ Českou právní slavistiku jistě oslabilo, že se mu v šedesátých letech 19. století nepodařilo získat v Praze profesuru slovanského práva, i když tuto ideu podporoval i tehdejší předseda ministerské rady Richard Belcredi.¹¹ Jaromír J. Hanel, který byl „jakýmsi přechodným článkem k nové generaci“,¹² získal krátce po habilitaci (1874) profesorské místo v Záhřebu. Do Prahy se vrátil v roce 1881 (a Jaromír Čelakovský vzhledem ke zhoršeným osobním vztahům ne bez trpkosti vzpomínal, že i jeho zásluhou¹³). Jeho nové zařazení na místo profesora rakouských právních dějin jej ovšem už orientovalo spíše ke studiu německého práva a jeho vlivu na české právo. V politicko-právní rovině právní slavistika v této době souzněla s koncepcemi českého historického státního práva.

Na přelomu 19. a 20. století výrazně pozvedl prapor české právní slavistiky Karel Kadlec (*1865–†1928). Vlastně jako první z českých právníků začal pěstovat právní dějiny skutečně na širším srovnávacím základě. Podle Jana Kaprase „Kadlecovi slovanské právo, jeho dějiny a společný ideový základ jeho staly se předmětem činnosti akademické i vědecké“,¹⁴ čímž ukotvil obor, „jehož se jiní u nás do té doby jen tak letmo a mimochodem dotkli“. ¹⁵ Jak oprávněně konstatoval Hynek Bulín, byl „největším českým právním historikem-slavistou“¹⁶ a slovy Václava Vaněčka „náležel k nejznamenitějším badatelům o právních dějinách slovanských vůbec“.¹⁷

Karel Kadlec stál v čele stolice slovanského práva, zřízené v roce 1899 na české právnické fakultě v Praze,¹⁸ a skutečně si rychle získal vynikající renomé v celé Evropě. Když přehledně popisoval počátky právní slavistiky nejen u nás, ale i v dalších slovanských zemích, musel konstatovat, že v počátcích „mnohem méně než Rusové a Poláci vykonali na poli právních dějin Čechové“.¹⁹ Sám pak významně přispěl k tomu, že se jeho konstatování na pozdější dobu již tak jednoznačně vztáhnout nedalo.

Krystalizační bod vzájemných polemik právních slavistů přelomu 19. a 20. století představovaly téměř současně vydané práce polského právního historika Oswalda M. Balzera (*1858–†1933) *Historia porównawcza praw słowiańskich*²⁰ a encyklopedické heslo *Slavjanskoje pravo i jeho istorija*²¹ ruského právního slavisty Feodora F. Zigela (*1845–†1921), který v letech 1873 až 1915 působil jako profesor slovanského práva na univerzitě ve Varšavě. F. F. Zigel vycházel z tradičních, do značné míry romantických přístupů ke slavistice. O. Balzer ve své práci kriticky zhodnotil starší přístupy ke studiu slovanských práv, které se snažily ze studia a porovnávání pozdějších právních památek vyvozovat podobu původně společného slovanského práva.²² Sám také ještě zastával názor, že kdysi existovalo jednotné slovanské právo, nicméně pro nedostatek pramenů pochyboval o tom, že je bude možné opravdu dobře poznat. Proto apeloval na analytické studium jednotlivých slovanských práv a jejich komparaci.

K oběma textům se ještě vrátím v souvislosti s jejich hodnocením z pera Karla Kadlece (v dobových textech „Kadlce“), tu jen připomenu, že u nás se známějším stal jiný Zigelův text: český překlad jeho přednášek, přednesených z iniciativy Taylorovy instituce v roce 1900 v Oxfordu. O jeho vydání se významně zasloužil Karel Kadlec, který k přednáškám napsal úvod a opatřil je poznámkami.²³ Podle Zigela slovanské obyvatelstvo, „z prvu majíc totožnou organisaci politickou i společenskou, během staletí podléhalo různým vlivům mravním a hmotným“ (tamtéž, s. 13), přičemž „desáté století uzavírá jen nepatrně různící

se život slovanský“ a „nové nesmírné vlivy počaly působiti na popsané stejnorodé slovanské národy“ (tamtéž, s. 24).

c) Právní slavistika v meziválečném Československu

Na první pohled se to jeví jako paradox, ale česká právní slavistika zase začala ustupovat do pozadí po vzniku samostatného Československa. A nic na tom nemění, že její pomyslný prapor až do konce dvacátých let stále pevně třímal Karel Kadlec a pokračovatele našel – u každého v trochu jiné podobě – v Theodoru Saturníkovi a na Slovensku v Rudolfu Rauscherovi a Jozefu Markovovi. Při hlubším zamyšlení si však snadno uvědomíme okolnosti, které rozvoji právní slavistiky po „velké válce“ nepřály.

Slavistická právní bádání stále zřetelněji limitovala tenze mezi kritickým historickým přístupem a tvrdošijně přežívajícím mýtem společného (pra)slovanského práva a možnosti jeho – byť už jen omezeného – poznání. Pádem habsburské monarchie navíc právní slavistika ztratila pro slovanské národy žijící v rámci tohoto celku svou národně uvědomovací a ochrannou funkci, která v minulosti více či méně výrazně provázela její vývoj. Přitom se dále komplikovaly politické vztahy mezi slovanskými národy (v Rusku u moci bolševici, prohloubení polsko-ruského napětí). Daleko k ideálu ovšem měly také vztahy potencionálních blízkých spojenců – Československa a obnoveného polského státu. Dříve pěstované česko-polské vztahy narušily hraniční spory a odlišnosti politického směřování obou zemí. Polská strana sice udržovala kontakty se slovenskou politickou reprezentací, ovšem především s tou její částí, která stála v opozici k oficiální československé politice. Optimálně se, alespoň do poloviny třicátých let, formoval jen poměr československého státu ke království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Jugoslávii). Ovšem tamní slavisté s nelibostí pohlíželi na vznik Dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě, nové pedagogické disciplíny vyučované na československých právnických fakultách. Viděli za ním odklon od tradiční slovanské linie a obávali se své izolace.

Politická situace se pochopitelně promítla i do kontaktů ve vědecké oblasti, i když tradičně intenzivní vztahy zejména s polskými právními historiky se nepřerušily. Svědčí o tom například konání prvního sjezdu právníků slovanských států v Bratislavě v roce 1933.²⁴

Opakovat mantru dávného společného slovanského práva, z něž vyšla práva jednotlivých slovanských národů, u nás rasantně odmítl nejdříve František Čáda.²⁵ Jeho kritického stanoviska a odborného (i osobního) sporu Theodora Saturníka a Rudolfa Rauschera si všimnu později. Zmíněného Jozefa Markova²⁶ k zájmu o širší slovanskou problematiku předurčil jeho haličský původ a působení v Praze a v Bratislavě. Tento pokračovatel „kadlecovské“ linie právní slavistiky se věnoval především české a jihoslovenské právní historii. Jeho monografie charakterizuje důkladná analýza právních pramenů s důrazem na využití filologických metod.

Zaujmut postoj k právní slavistice, resp. „vyrovnat se s odkazem K. Kadlece“²⁷ považoval za potřebné – vedle již zmíněného Františka Čády – také mladý Václav Vaněček (*1905–†1985). K prezentaci svého kritického stanoviska si vybral příležitost náležitě reprezentativní. Na 2. slavistickém sjezdu ve Varšavě v roce 1934 v referátu *Metodologické základy studia práva slovanských národů a států* odmítl snahu konstruovat společné slovanské právo a právní slavistiku charakterizoval jako srovnávací právní vědu, která se sice koncentruje na právo slovanských států v minulosti i v přítomnosti, ale ve spojení se studiem „neslovanských“ právních řádů.²⁸

Po vzniku republiky představovala novou bázi pro udržování a rozvíjení kontaktů slovanských právních historiků (a zároveň i pro jistý posun k novější právní historii) již zmíněná pedagogická disciplína Dějiny veřejného a soukromého práva ve střední Evropě, nově zavedená do učebních plánů československých právnických fakult. Nový, „nepříliš šťastně vymezený obor studia“,²⁹ nahradil dřívější dějiny německého veřejného a soukromého práva a disciplínu slovanského práva postupně zatlačoval do pozadí. Na pražské fakultě jej formovali – každý s poněkud jinými akcenty – právě Karel Kadlec a Miroslav Stieber. Po Stieberově smrti na uvolněné místo nastoupil Kadlecův žák Theodor Saturník.³⁰ V Bratislavě obor budoval Rudolf Rauscher, pak též Jozef Markov, pod jehož vedením se ze společného semináře československých a slovanských právních dějin v roce 1933 vyčlenil samostatný seminář slovanských právních dějin. V Brně jako profesor tohoto oboru působil Bohumil Baxa a po něm František Čáda.³¹

Zastání tradičního pojetí slovanského práva sledovali zrod nové pedagogické disciplíny s nevolí. Rus Fedor (Teodor) V. Taranovskij, působící v Bělehradě, jí vytýkal, že brání komplexnímu studiu slovanského práva, neboť právo západních Slovanů odděluje od práva Slovanů východních a jižních. Tuto výtku vyvracel Rudolf Rauscher, když poukázal zejména na skutečnost, že těžiště studia slovanských právních dějin leží v počátcích státního vývoje, zatímco středoevropské právní dějiny se koncentrují na období novější, kdy už na právo výrazně působily římskoprávní vlivy a myšlenky konstitucionalismu.³² Argumentace to byla logická, nicméně nelze nevidět, že i právní slavistika, jak postupně opouštěla svůj prvotní cíl, stále více obracela svou pozornost též k novější právní historii.

Bez ohledu na konkrétní postoj k starším koncepcím je nesporné, že v meziválečném období se pozornost právních historiků i ve vazbě na výuku na právnických fakultách posunula jednak k dějinám národních práv a vnějších vlivů, které na ně působily, v našem případě zejména k recepci římského práva a působení kanonického práva a německých práv, a jednak ke zkoumání vzájemných vazeb mezi právními řády středoevropských států.

Některá ohlédnutí za právní slavistikou

a) Ohlédnutí Karla Kadlece

Pohledu Karla Kadlece (*1865–†1928) na studium slovanského práva (slovanských práv) jsme se již krátce dotkli. O komplexní obecné zachycení obsahu, cílů a metod právní slavistiky se sice nepokusil, ale z jeho prací, zejména z nepříliš obsáhlého článku *Základní otázky slovanských právních dějin*,³³ je lze dovodit.

Ještě před vydáním zmíněného článku K. Kadlec komplexně zachytil vývoj a tehdejší stav slavistického právního bádání v obsáhlejší článku z roku 1894 *Několik kapitol z oboru slovanského práva*, původně otištěném v časopisu *Osvěta* a v témže roce vydaném vlastním nákladem autora i samostatně.³⁴ V jeho první části sledoval počátky studia slovanského práva. V českých zemích je spojoval s osobou F. Palackého, nicméně „prvním právním historikem slovanského práva jest v Čechách Hermenegild Jireček“ (s. 11), kterého ocenil i jako vydavatele sbírek *Svod zákonů slovanských* a *Codex iuris Bohemici*. Ve druhé části se věnoval metodě studia slovanského práva, kterou podle jeho názoru „lze snadno rozřešiti“, neboť „oprávněna jest jedině methoda historicko-srovnávací. Pouze touto spojenou methodou, nikoli methodou buď jen historickou, nebo jen srovnávací, dojíti můžeme k žádoucím cílům“ (s. 20). Zároveň se však domníval, že poznání národních

práv ještě nepokročilo natolik, aby už bylo možné srovnávací metodu využít s žádoucím výsledkem, takže „*od popisu fakt začít se musí v právní historii*“ a generalizováním postupovat k vytvoření „*ideálně postrojeného práva toho kterého plemene*“ (tj. v našem případě Slovanů), tedy ne jeho pozitivního práva, ale „*základních právních zásad, které právům všech národů toho kterého plemene jsou společné*“. Od něj je pak možné stejným způsobem v generalizaci pokračovat až „*k jakémusi (...) právu univerzálnímu, všelidskému*“ (vše s. 26). Studii uzavírá přehled literatury slovanského práva, což dalo K. Kadlecovi příležitost znovu konstatovat nedostatečnost dosavadního poznání historie národních práv.

Ve zmíněné práci *Základní otázky slovanských právních dějin* Karel Kadlec reagoval na téměř současně vydané práce Oswalda Balzera a Feodora Zigela. Zatímco s „modernějším“ O. Balzerem polemizoval jak v koncepčních otázkách, tak i v jednotlivostech a argumentaci, s konzervativnějšími názory F. Zigela se v podstatě ztotožnil.

Přihlásil se k Zigelovu vymezení vědy slovanského práva jako vědy, která „*má vyzkoumat principy společenského života Slovanů jakožto jediného celku*“. Spolu s ním akceptoval termín „*slovanské právo*“, který O. Balzer odmítal (pro něj existovala jen „*slovanská práva*“ a „*srovnávací historie slovanských práv*“³⁵ a kdysi v dávné historii primitivní a nevyvinuté právo praslovanské). Přes všechny obtíže, které si uvědomoval, stále považoval za možné vyvodit ze studia pozdějšího vývoje charakteristické rysy zvláštního slovanského práva. V duchu svých předchůdců optimisticky doufal, že „*na cestě jednou započaté musíme pokračovati dále, až se snad jednou k touženému cíli přece jen přiblížíme*“ (s. 102–103). Akceptoval Zigelovo pojetí i v tom, že do desátého století se má vykládat společné slovanské právo a pak práva jednotlivých slovanských národů zvlášť, „*ovšem způsobem srovnávacím k tomu konci, aby se vyšetřila podstata právních ústavů a míra cizích vlivů*“ (s. 94). Význam studia slovanského práva viděl zejména v tom, že bez znalosti slovanského práva nelze stanovit společné rysy árijského práva, že umožňuje lépe identifikovat charakteristické rysy západoevropského práva a že nejstarší perioda ve vývoji práva se dá nejlépe poznat právě na právu slovanském. Přiznával ovšem obtíže při jeho poznávání, způsobované nepopíratelným faktem, že na Slovany působily ne jednotlivě, ale ve vzájemném spojení německý element, „*element klasických národů*“ (s. 96), za nímž musíme vidět římské právo, a element křesťanský. Obecným otázkám slovanského práva se K. Kadlec v podobném duchu věnoval i v posmrtně vydaném úvodu do srovnávacích dějin veřejného práva Slovanů.³⁶

Karel Kadlec se tedy ještě v podstatě držel romantické představy o společných, originálních a dohledatelných kořenech slovanského práva. Na druhé straně však zdůrazňoval význam přípravných prací při zpracování vývoje jednotlivých národních práv a kritický, velmi opatrný přístup, protože „*dnes více jen instinktivně tušíme a cítíme, že existuje zvláštní právní individualita slovanská, v čem však tato individualita spočívá, podrobně uvést neumíme*“ (s. 102). Upozorňoval na rizika Balzerem používané analytické metody a při zkoumání národních práv se přidržoval tradiční popisné metody. „Moderně“ poukazoval na význam současného studia jiných práv – římského, byzantského, germánského – v přesvědčení, že z takového přístupu bude profitovat věda všech těchto disciplín.

b) Ohlédnutí Rudolfa Rauschera

Bratislavského a krátce i brněnského profesora a od roku 1929 ředitele Ústavu slovanských práv v Bratislavě Rudolfa Rauschera (*1896–†1941) si všimneme především jako

autora práce *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*³⁷ z roku 1934, která zřejmě vznikla, i když se to sám už jaksí preventivně snažil vyvrátit, do jisté míry účelově v souvislosti se známým sporem o obsazení uvolněné stoličky na pražské právnické fakultě.³⁸ Díky této spojitosti se možná stala nejznámější z Rauscherových prací.

V její první části, která nás primárně zajímá, autor nejdříve podal přehled starších programově zaměřených prací. Ocenil při tom zejména zmíněnou práci Oswalda Balzera a proti ní postavil tradiční Ziglerovo pojetí, které, jak víme, v zásadě akceptoval i K. Kadlec (z jeho prací věnoval hlavní pozornost v Paříži posmrtně vydané *Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples Slaves*). Připomenul také práci prof. Fedora (Teodora) V. Taranovského³⁹ z Bělehradu, která byla svým způsobem návratem k počátkům právní slavistiky (a zároveň kritikou vzniku československých Dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě). Ocenil též „*neobyčejně důležité pragmatické práce*“⁴⁰ (správně má být asi „*programatické práce*“) prof. Stanisława Kutrzeby, včetně jeho referátu na bratislavském sjezdu slovanských právníků.

Bratislavský právní historik se následně krátce zmínil o úkolu slovanských dějin. Konstatoval, že „*úkol a cíl slovanských právních dějin byl dosti sporným, že však až na výjimky dosavadní badatelé slovanských právních dějin usilují vyzkoumati původní slovanské právo společné všem Slovanům*“ (s. 13) a že jde o reálný cíl. Jen připomínám, že v tom se rozcházel se svým švagrem prof. Františkem Čádou, o jehož odmítnutí představy společného slovanského práva jsem se již zmínil a ještě se k němu vrátím.

V závěru úvodní části se R. Rauscher věnoval metodám právní slavistiky. Připomenul, že pro dobu, kdy Slované tvořili jednotu (což pro něj byla doba, kdy Slované žili ve své původní pravlasti) je historických pramenů velmi málo a přímé právněhistorické zcela chybí. To nutí právní historiky opatrně čerpat poznatky z jiných věd (filologie, archeologie), právních dějin jiných etnik, právních zvyklostí a zejména ze zpětného dovozování z pozdějšího vývoje slovanských právních řádů. Jedním dechem však upozornil na nebezpečí plynoucí z nedostatečně kritického využívání komparativní metody a automatického promítání jejích výsledků do minulosti. Hlavní význam právní komparace viděl při zkoumání jednotlivých národních právních řádů, kdy už „*nejde tudíž o právní dějiny slovanské, nýbrž o srovnávací dějiny slovanských práv*“. V důsledku metodologických obtíží proto „*právní řád, který je předmětem zkoumání právních dějin slovanských, zůstane vždy kusým z toho důvodu, že primitivní právní poměry Slovanů nedaly vyvinouti právnímu řádu dokonalému*“ (obě citace s. 15).

V druhé části své studie se Rudolf Rauscher podrobně věnoval práci Theodora Saturníka, která vyšla jako součást monumentálních *Slovanských starožitností* Lubora Niederleho.⁴¹ Hned v úvodu Th. Saturníkovi vytknul, že se ve své práci – která měla ambici být prací zásadního významu – zcela vyhnul zhodnocení dosavadního vývoje právní slavistiky a stěžejních prací jí věnovaných.

Jak je zřejmé, R. Rauscherovi již chyběl Kadlecův optimismus, nicméně stále ještě věřil v existenci – ovšem jen primitivního – jednotného slovanského právního řádu v dávné minulosti. A podobně jako K. Kadlec apeloval na velkou opatrnost při dovozování jeho charakteristických rysů z pozdějších práv slovanských národů.

c) *Ohlédnutí Františka Čády*

František Čáda (*1905–†1985) v práci, vydané krátce po skončení druhé světové války, oceňoval průkopnické zásluhy polských právních historiků z první poloviny 19. století a také F. Palackého a H. Jirečka. Zároveň poukazyval na neujasněnost pojmu slovanského práva, když upozornil, že oba jmenovaní v něm viděli především české právo v protikladu k „nečeským“ právům na našem území (římskému, kanonickému a německému).⁴² Hlubší diskusi o slovanském právu podle něj svou studií o rodinném nedílu⁴³ rozvířil až K. Kadlec. S jeho působením také spojil opožděný přechod právněhistorického studia k historickému kriticismu (v návaznosti na Jaroslava Golla, Tomáše G. Masaryka a Jana Gebauera a vedle O. Balzera a F. Zigela).

Jak jsem již uvedl, F. Čáda odmítl představu společného (pra)slovanského práva, z něž měla vyrůst práva jednotlivých slovanských národů. V roce 1930 ve stati *Právní dějiny české, československé, slovanské a středoevropské*⁴⁴ rezolutně označil za fikci představu, že „už v pravlasti slovanské existovalo nejen nějaké právo, nýbrž právo jednotné a při tom tak dokonalé, že mohlo se státi pevným základem pro staletý, ba téměř tisíciletý vývoj další“, neboť „jakmile si bezpečně uvědomíme, co můžeme zváti právem, tehdy redukuje se nám pojem slovanských právních dějin na právní dějiny slovanských národů“ (obě citace s. 11). Úkol této disciplíny pak realisticky spatřoval v probádání vzájemných vztahů mezi právními řády slovanských národů v dějinách. Důvod takového zkoumání, jak plyne z celkového kontextu jeho výkladů, navíc nespojoval výlučně se slovanskou myšlenkou, ale viděl jej v obecné potřebě hledat vztahy mezi jednotlivými – nejen slovanskými – právními řády.

Závěr o překonání představy jednotného slovanského práva zopakoval i v roce 1947: „Takovou představu mohla vzbudit jen právní historie v počátcích, zejména v době výhradního panství školy historickoprávní, kdy bylo obvyklé mluvit o jakémsi duchu národa a podobně, ale nemohlo a nemůže se vystačit s ní nyní.“⁴⁵

Zajímavé je, že sám Čáda přiznával primát v odmítnutí fikce společného (pra)slovanského práva Karlu Kadlecovi. Jemu připisoval myšlenku, že společné všeslovanské právo nemohlo existovat, když nikdy neexistoval společný slovanský stát. Bez bližšího upřesnění se při tom odvolával na Kadlecovu práci z roku 1898. Asi měl na mysli obsáhlou studii *Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském*.⁴⁶ Pak ale uvedený závěr jen vyvozoval z celkové koncepce práce, v níž se K. Kadlec věnoval rodinnému nedílu (zadruze) podle úpravy v právu jednotlivých slovanských národů. Nicméně z Kadlecova konstatování, že „u všech Slovanů kvetl v pradávných dobách jeden a týž právní (zvýraznil L. V.) ústav rodinný“ (s. 130), by šlo spíše vyvodit opak. Navíc, jak uvádíme na jiných místech, Kadlec předtím (1894) i potom (1901) opatrně, ale jednoznačně psal o společném základu slovanského práva, o jehož existenci „museli bychom souditi cestou deduktivní, i kdybychom neměli žádných důkazů“.⁴⁷

Vysvětlit tento rozpor není tak obtížné, jak by se mohlo zdát. Jak ukazují krátké citace z Čádova textu, ten si pod společným slovanským právem představoval právní řád, který se nutně váže k existenci státního uspořádání. A takový v dávné minulosti skutečně neexistoval. Naopak K. Kadlec ve svých studiích psal o materiální (obsahové) jednotě slovanského práva, přičemž existenci nebo alespoň kořeny právních institutů nutně nespojoval s existencí státní organizace společnosti.

František Čáda se nevyhnul kritickým reakcím Kadlecových pokračovatelů. Jeho radikální závěr nepřijal ani jemu osobně blízký Rudolf Rauscher, který, jak již víme, stále věřil

ve společný základ slovanského práva, i když jej spojoval jen s dobou, kdy Slované ještě sídlili ve společné pravlasti (pak se podle něj právní řády jednotlivých slovanských národů od sebe rychle vzdálily, dokonce tak, že jsou někdy bližší právním řádům neslovanským, než sobě navzájem). Jak je zřejmé, podobně jako v předchozím případě za sporem stál zase především jiný úhel pohledu na právo. Když dva říkají totéž, nemusí to být totéž, a když říkají každý něco jiného, nemusí být v zásadním rozporu – stačí, když svým slovům přisuzují různý obsah.

d) Ohlédnutí Vladimíra Procházky

Z díla významného poválečného slavisty Vladimíra Procházky (*1824–†1967),⁴⁸ kterého bychom neměli zaměňovat se známějším akademikem stejného jména a příjmení, si také všimneme jen dvou drobných článků. Právní slavistikou jako vědní disciplínou se zabýval v roce 1965 v článku ve Slovanském přehledu⁴⁹ a o dva roky později v článku připomínajícím osobnost Lubora Niederleho.⁵⁰ Podstatnou část druhého článku věnoval stýkání tohoto významného antropologa, archeologa a slavisty se slovanským právem, ale v úvodních pasážích se podobně jako v prvním článku pokusil i o stručnou periodizaci vývoje právní slavistiky.

Podle V. Procházky prošla právní slavistika třemi romantickými a třemi kritickými vlnami, které od sebe nejde přesně oddělit, protože se do jisté míry prolínaly. První romantickou vlnu spojoval především s polskou školou kolem Waclawa A. Macieowského. Romantické počátky se sice podařilo překonat kritičtější přístupem, ale na konci 19. století přišla vlna novoromantismu. Z osobností, které jsme vzpomínali, k ní řadil Feodora Zigela, Oswalda Balzera a Karla Kadlece. Zajímavé je, že Karla Kadlece postavil pro jeho kritický přístup po bok Oswalda Balzera, byť sám Kadlec se, alespoň na samém začátku 20. století, sám spíše hlásil k Ziglerovi. Kadlecovo a Balzerovo působení výstižně charakterizoval větou: „*Zůstal ideál, ale způsob práce se změnil*“ (s. 173). S druhou kritickou vlnou spojoval Františka Čádu a Rudolfa Rauschera. V dalším už se dostal za časový rámec našeho výkladu, protože třetí vlnu romantismu položil do doby po skončení druhé světové války a rozdělení světa na dva mocenské bloky. Nová kritická vlna podle něj začala nastupovat v první polovině šedesátých let. Za její protagonisty považoval polského právního historika Juliusze Bardacha (*1914–†2010) a českého historika Františka Grause (*1921–†1989), který se proti právní slavistice velmi ostře vymezil.

V. Procházka ocenil pozitivní vývoj v metodologii právní slavistiky (kritický přístup k aplikaci ryze filologických metod), rozšíření jejího zájmu i na novější právní historii a skutečně srovnávací přístup ke slovanské právní minulosti místo dřívějšího paralelního zkoumání jednotlivých právních řádů. Právní slavistiku vnímal jako nezbytnou složku poznání slovanské kulturní minulosti. Bránil se výtce, že její existence je podmíněna jen politickým aspektem („*není historie bez politického aspektu*“⁵¹). Potřebu dalšího rozvíjení právní slavistiky („*dějiny slovanského státu a práva*“) spojoval s přirozenou tendencí k vzájemnému sblížení slovanských národů, ale odvozoval ji též od dobové politické situace: „*jestliže na jedné straně se formuje západoevropské integrující společenství, pak nepochybně společenství států socialistických bude mít jako jeden ze stěžejních základů daných minulostí to, co obsahoval tento slovanský program, i když samozřejmě ve formě transformované...*“ (tamtéž, s. 175). Zároveň však zdůrazňoval, že slovanský aspekt je jen dílčí aspekt slovanské historické problematiky, neboť „*dějiny představují (...) obraz veli-*

ce pestrý a výklad podle jediného momentu by nutně historickou skutečnost dalekosáhle zkreslit⁵², s čímž nelze než souhlasit.

e) Ohlédnutí českých slavistů

Kolektiv autorů Milan Kudělka, Zdeněk Šimeček, Vladislav Šťastný a Radoslav Večerka (v jednom případě bez Vladislava Šťastného) ve třech pracích zachytil vývoj české slavistiky od jejích počátků do roku 1939. První z nich, věnovaná letům 1918 až 1939,⁵³ vyšla už v roce 1977, zbylé dvě v devadesátých letech minulého století.⁵⁴ V dílech zachycujících období počínající šedesátými lety 19. století a léta 1918 až 1939 se autoři věnují i právní slavistice a jejím protagonistům. Jeden ze spoluautorů, Milan Kudělka, v osmdesátých letech minulého století samostatně vydal práci *O pojetí slavistiky* a v ní se také na několika stranách pozastavil u právní slavistiky.⁵⁵ Už na začátku sedmdesátých let tentýž autor spolu se Zdeňkem Šimečkem a kolektivem spoluautorů připravili biograficko-bibliografický slovník české slavistiky.⁵⁶ Hesla o právnících do něj napsal Hynek Bulín.

V práci věnované období od šedesátých let 19. století se první zmínky o právní slavistice týkají hlavně organizačních otázek (neúspěšné snahy o zavedení přednášky z českých právních dějin na pražské univerzitě v šedesátých letech 19. století, habilitace Jaromíra J. Hanela a definitivního zahájení výuky českých právních dějin, vzniku *Právníké jednoty* a akademického spolku *Právník*, počátku vydávání časopisu *Právník*, akademického působení J. J. Hanela a Karla Kadlece nebo významu nového *Sborníku věd právních a státních pro právní slavistiku*). Souvisleji pak autoři pojednali o díle právních historiků včetně těch, kteří se koncentrovali jen na české právní dějiny. Velkou pozornost věnovali přehledu prací Hermenegilda Jirečka, který dějiny starého českého práva „*chápal jako organickou složku romanticky pojímaného práva staroslovanského*“ (s. 381), a připomenuli i jeho nezlomnou víru v pravost Rukopisů. Stručnými zmínkami se dotkli prací Viléma Filipa Skřivana (o ruském právu) a Karla Jičínského (hlavně o českém právu). Podrobně pak zmapovali literární činnost J. J. Hanela a K. Kadlece, když předtím konstatovali, že nová generace „*značně slevila ze zásad o obecně slovanském charakteru českého práva*“, ale stále vycházela z prací H. Jirečka a „*formulovala stanovisko o existenci staroslovanského práva v právních rádech jednotlivých slovanských kmenů až do 10. stol., i když se toto mínění setkávalo s kritikou hlavně ze strany historiků*“.⁵⁷ Nakonec připomněli české právní historiky, v jejichž práci se širší slovanská témata neobjevovala (Jaromíra Čelakovského, Bohuše Riegra a Jana Kaprase).

V práci o československé slavistice v letech 1918 až 1939, napsané ještě v předlistopadovém období, autoři vedle dílčích zmínek vyčlenili právní slavistice poměrně obsáhlou kapitolu.⁵⁸ Podobně jako při výkladu o předchozím období koncipovali svůj výklad široce a pojednali i o právních historících, kteří se ke slavistickým koncepcím nehlásili, ale psali o českých a slovenských právních dějinách. Jelikož práce vznikla dříve než díly pojednávající o starší době, věnovali se v ní i předválečnému působení Karla Kadlece a Jana Kaprase. Konstatovali, že právní slavistiku pěstoval poměrně omezený okruh právních historiků a že u ostatní historické obce se její výchozí pozice s přílišným pochopením nesetkávala. Psali o práci těch, jejichž názory jsem již přiblížil (o R. Rauscherovi, Th. Saturníkovi, J. Markovovi, F. Čádovi a V. Vaněčkovi), dále o Miroslavu Stiebrovi, Mojmiru Vaňkovi, kanonistovi Janu Zlatouštem Jarošovi a o německých, ruských a ukrajinských právních historících. V závěru konstatovali, že ještě ve dvacátých letech byly „*slovanské právní*

dějiny“ důležitou složkou právní historie v Československu, avšak po smrti Karla Kadlece a po sporu o Saturníkovu práci z *Niederlových Slovanských starožitností* se změnila v záležitost okrajovou. V dalším už v duchu dobové interpretace a terminologie (práce vznikla v roce 1977) uzavírali, že „*zůstávaly stále plnější než jiná odvětví právní vědy poplatný idealistickému chápání a bádání nepřekročilo rámeček buržoazní právní vědy*“ (s. 421).

Milan Kudělka v práci *O pojetí slavistiky* akcentoval význam politických hledisek a poměrů pro rozšíření oborového rozpětí slavistiky, tedy i pro vznik a další rozvíjení právní slavistiky (slovanská vzájemnost jako opora národního hnutí, spolupráce slovanských národů habsburské monarchie, obrana před šířením německého vlivu). „*Dějinně filosofický základ*“ studia právních dějin odvozoval od „*idealistické teze německé historicko-právní školy, že právní instituce je stejně jako jazyk a mrav produktem národního ducha*“ (s. 109). Zároveň konstatoval, že jej v podstatě převzala i pozitivistická právní historiografie, jmenovitě K. Kadlec. Štřet romantické představy o jednotě Slovanů, na začátku 20. století sloužící především jako nástroj ideologického střetu s němečtvím, a pozitivistické metodologie však způsobil, že slavistická práce v nefilologických oborech „*byla provázena nejistotami a pochybnostmi o vědecké oprávněnosti pojetí slovanských národů jako etnického celku*“ (s. 111) a v době první republiky „*ukázalo se na úseku právních dějin zřetelněji, že některé představy v střízlivém světle faktů a vypracovaných metod neobstojí a jejich platnost že bude třeba omezit*“ (s. 148).

Pro dobu první republiky viděl Milan Kudělka politické pozadí slavistických studií v konec konců neúspěšné snaze některých politiků o spolupráci nově vzniklých slovanských zemí a registroval posuny v pohledu na povahu, metody a cíl právní slavistiky, jak jsem se je snažil zachytit výše (K. Kadlec, Th. Saturník, J. Markov, R. Rauscher, F. Čáda, V. Vaněček).

Podobně jako V. Procházka viděl ve zkoumání práva slovanských národů a jeho konfrontaci s „neslovanským“ právem „*cestu k širší, východoevropské koncepci právněhistorického studia*“ (s. 109). Přes některé ideologicky podbarvené závěry autoři celého souboru prací správně postřehli určující trendy vývoje právní slavistiky i jejich dobové pozadí.

Závěr

Česká právní slavistika vznikla jako rozvinutí staršího slavistického bádání historiků, archeologů a filologů. Jako zvláštní součást slavistického bádání se zrodila v šedesátých letech 19. století zejména díky práci Hermenegilda Jirečka. Pak prošla několika vývojovými etapami a vrcholu dosáhla v prvních desetiletích minulého století v práci Karla Kadlece. Už za jeho života a s jeho přispěním se však stále zřetelněji integrovala do širšího právněhistorického bádání, zkoumajícího společné rysy právních řádů jednotlivých států a vzájemné vazby mezi nimi bez ohledu na etnickou příslušnost obyvatelstva. Pozdější vývoj tento trend jen potvrdil.

Už v úvodu jsem konstatoval, že česká slavistika, zrozená v procesu národního obrození, byla spojena s konkrétními politickými snahami. Z pohledu zpět je zřejmé, že ty pak podmiňovaly směřování slavistického bádání i v následujících letech. Tím ovšem rozhodně nechci říci, že by slavistické bádání bylo jen nástrojem, manipulativně uzpůsobovaným momentálním politickým potřebám a slepě jim sloužícím. Je však nepopíratelné, že dobové společenské klima vždy podněcovalo a zároveň limitovalo vědecké bádání. Opakova-

né návraty romantického přístupu v české (a nejen v české) právní slavistice to názorně dokládají.

Přesto nelze přehlédnout, že historiografie, včetně historiografie právní (a ta možná i více), se jednostranným orientacím nedokázala vždy dostatečně bránit. Ať se v politickém víru neadekvátně akcentovala slovanská, německá, východní či západní orientace, nikdy se tím nevytvořily nejpříznivější podmínky pro rozvoj společenských věd.

Ani pohled do budoucnosti bohužel není z tohoto úhlu příliš povzbudivý. Odstranění rozdělení světa na dva mocenské bloky, které přinesl konec osmdesátých let minulého století, slibovalo, až se uklidní revoluční nálady ve východní Evropě, navození pozitivních vzájemných vztahů alespoň v rámci euroatlantického prostoru, a tím i vytvoření příznivého klimatu pro – v průsečíku různých názorů – skutečně nezaujaté zkoumání (právní) historie evropských států a jejich vzájemných vztahů. Avšak brzy nastolený a postupně sílící politický trend, který se zřetelně projevil v událostech posledních měsíců, bohužel znovu obrací kormidlo k uvažování po ose Západ – Východ. Hysterické reakce na odlišné vidění politického dění jako by nás znovu chtěly – v jiné konstelaci – vrátit do minulosti, a pokud by jim podlehla i (právní) historiografie, také k černobílému líčení naší historie.

Poznámky

- 1 NOVÁK, Arne: *Josef Dobrovský*. Praha, S. v. u. „Mánes“, 1928, 65.
- 2 MACŮREK, Josef (ed.): *Slovanství v českém národním životě*. Sborník úvah profesorů Masarykovy univerzity. Brno, Rovnost, 1947, s. 42. S tímto Macůrkovým konstatováním lze souhlasit, nicméně kontext, v němž je použil, výrazně ovlivnila vlna poválečného „novoromantismu“.
- 3 K politickým souvislostem vývoje české slavistiky výstižně například ŠESTÁK, Miroslav: *České slovanství a František Palacký*. In: ŠMÁHEL, František – DOLEŽALOVÁ, Eva (eds.): *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*. Praha, HŮ AV ČR, 1999, s. 371–393.
- 4 PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Praha, B. Kočí, 1921, s. 45.
- 5 KUCHARSKI, Andrzej: *Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego*. Warszawa, 1838.
- 6 Tamtéž, s. 484–492.
- 7 KAPRAS, Jan: *Literatura českých právních dějin*. In: *Památník Spolku českých právníků Všehrd*. Praha, vydáno péčí redakčního sboru, 1918, s. 17.
- 8 Tamtéž, s. 21.
- 9 KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef (red.): *Dějiny univerzity Karlovy*. III. (1848–1918). Praha, 1997, s. 227.
- 10 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav: *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha, Historický ústav ČAV, 1995, s. 216.
- 11 K tomu stručně POKORNÁ, Magdaléna (vedoucí ed.): *Spoléhámt' se docela na zkušén' přátelství Vaše (...). Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladivoje Tomka v let 1858–1862*. Praha, Academia – FF UK v Praze, 2008, s. 248–249 (pozn. č. 557) a 258–259.
- 12 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠTASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. Praha, Historický ústav ČAV, 1997, s. 384.
- 13 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Moje zápisky 1871–1914*. Praha, AMP – ÚSD AV ČR – Scriptorium, 2004, s. 69.
- 14 KAPRAS, Jan: *Literatura českých právních dějin*. In: *Památník Spolku českých právníků Všehrd*. Praha, Redakční sbor Všehrdu, 1918, s. 35.
- 15 KAPRAS, Jan: Karel Kadlec. *Právník*, roč. LXVII/1928, s. 694.
- 16 Hb. Kadlec Karel. In: KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Bibliograficko-bibliografický slovník*. Praha, SPN, 1972, s. 215.
- 17 VANĚČEK, Václav: *Literatura právnická*. In: *Československá vlastivěda*. Díl X. Osvěta. Praha, „Sfinx“ Bohumil Janda, 1931, s. 240. V. Vaněček jej poměrně pozitivně hodnotil i v poválečném tendenčním spisu o českém právnictví (VANĚČEK, Václav: *České právnictví za kapitalismu*. Praha, Nakladatelství ČSAV, 1953, s. 99–100, 131–132 a 163).
- 18 KUDĚLKA, Milan: *O pojetí slavistiky: vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. Praha, Academia, 1984, s. 96.
- 19 KADLEC, Karel: *Studium dějin slovanského práva*. In: *Památník Spolku českých právníků Všehrd*. Praha, vydáno péčí redakčního sboru, 1918, s. 58.

- 20 BALZER, Oswald: *Historia porównawcza praw słowiańskich. Główne kierunki rozwoju nauki i jej istotne zadania*. Lwów, 1900.
- 21 ANDREJEVSKIJ, I. E. – ARSEŇJEV, K. K. – PETRUŠEVSKIJ, F. F. (eds.): *Encyklopedičeskij slovar*. St. Peterburg, Brockhaus & Jefron, 1890.
- 22 Soustředil se zejména na práci MACIEJOWSKI, Waclav: *Historia prawodawstw słowiańskich*. 2. vyd. I–VI. Warszawa, 1856–1858.
- 23 ZIGEL, Feodor: *Slovanské právo*. Praha, J. Otto, [s. a.], (1912).
- 24 Materiály z něj in BAŘINKA, Cyril: *První sjezd Právníků států slovanských v Bratislavě 1933*. Bratislava, nákl. generálního sekretariátu sjezdu, 1934. Hlavní referát přednesl prof. Stanislav Kutrzeba z Jagellonské univerzity v Krakově.
- 25 Právní historik a vystudovaný archivář František Čáda se sice věnoval především starším českým právním dějinám, ale na brněnské právnické fakultě shodou okolností získal po Bohumilu Baxovi profesuru v oboru středoevropských právních dějin (1926).
- 26 FISCHER, Jozef: Jozef Markov (1890–1976). In: *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 155–156.
- 27 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha, 1977, s. 417.
- 28 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha, 1977, s. 418.
- 29 KEJŘ, Jiří: *Žil jsem ve středověku*. Praha, Academia, 2012, s. 93.
- 30 Diskuse o slovanském právu podnítila jeho – kritikou vesměs s vážnými výhradami přijímaná – práce SATURNÍK, Theodor: O právu soukromém u Slovanů v dobách starších. In: NIEDERLE, Lubor: *Slovanské starožitnosti. Oddíl kulturní. Život starých Slovanů*. Díl II., sv. 2, kap. VII. Praha, Čes. Akademie, 1934.
- 31 K historii výuky právní historie na pražské Právnické fakultě KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef (red.): *Dějiny univerzity Karlovy*. III. (1848–1918), IV. (1918–1990). Praha, Karolinum, 1997 a 1998, s. 227–228 (III.) a s. 89–90 (IV); na bratislavské právnické fakultě *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921–1996)*. Bratislava, PraF UK, 1996, s. 48, 153–156; a na brněnské právnické fakultě SCHELLE, Karel – VOJÁČEK, Ladislav: *Právní dějiny a brněnská právnická fakulta (1919–2009)*. K 90. výročí Masarykovy univerzity a její právnické fakulty. Ostrava, KEY Publishing, 2010, s. 12 a násl., 50–53, 64–67, 91–96 a 119–125.
- 32 RAUSCHER, Rudolf: *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Bratislava, Právnická fakulta University Komenského, 1934, s. 7.
- 33 KADLEC, Karel: Základní otázky slovanských právních dějin. In: *Sborník věd právních a státních*. I (1901), s. 93–108.
- 34 KADLEC, Karel: *Několik kapitol z oboru slovanského práva*. Zvláštní otisk z *Osvěta*, 24 (1894), 53 s.
- 35 Obě citace KADLEC, Karel: Základní otázky slovanských právních dějin. In: *Sborník věd právních a státních* I (1901), s. 93.
- 36 KADLEC, Karel: *Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples Slaves*. Paris, Champion, 1933.
- 37 RAUSCHER, Rudolf: *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Současné kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších“. Bratislava, PF UK, 1934.
- 38 K tomu v poslední době ŠTACHOVÁ, Nadá: Theodor Saturník – mediální hvězda? Několik poznámek k nejlépe sledovanějšímu sporu meziválečné právní historiografie. In: *Polemiky a spory v právní vědě*. BUBELOVÁ, Kamila – FRÝDĚK, Miroslav (eds.): Olomouc, PF UP v Olomouci, 2010, s. 29–39.
- 39 TARANOVSKIJ, Fedor V.: *Uvod in istoriju slovenskih prava*. Beograd, Knjižarnica Geca Kona, 1933.
- 40 RAUSCHER, Rudolf: *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Současné kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších“. Bratislava, PF UK, 1934, s. 8.
- 41 NIEDERLE, Lubor – SATURNÍK, Theodor: *Slovanské starožitnosti. Oddíl kulturní. Život starých Slovanů. O právu soukromém u Slovanů v dobách starších*. Sv. 2. Praha, ČAVaU, 1934.
- 42 Právní historik a vystudovaný archivář František Čáda se sice věnoval především starším českým právním dějinám, ale na brněnské právnické fakultě shodou okolností získal po Bohumilu Baxovi profesuru v oboru středoevropských právních dějin (1926).
- 43 KADLEC, Karel: *Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském*. Praha, vl. nákl., 1898.
- 44 ČÁDA, František: Právní dějiny české, československé, slovanské a středoevropské. In: *Sborník prací z dějin práva československého*. Práce ze semináře českého práva na KU v Praze. I. Praha, Jan Kapras, 1930, s. 5–15.
- 45 ČÁDA, František: Slovanské právo u nás. In: MACŮREK, Josef (ed.): *Slovanství v českém národním životě. Sborník úvah profesorů Masarykovy university*. Brno, Rovnost, 1947, s. 153.
- 46 KADLEC, Karel: *Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském*. Praha, vl. nákl., 1898.
- 47 KADLEC, Karel: Základní otázky slovanských právních dějin. In: *Sborník věd právních a státních*. I (1901), s. 101.
- 48 Jen pro doplnění uvádím, že slavistické problematice se z právníků věnovali také profesori Hynek Bulín, Jiří Cvetler a Jaroslav Pošvřar. Po zrušení brněnské právnické fakulty všichni našli „z moci úřední“ uplatnění ve

- Slovanském ústavu ČSAV, což předurčilo zaměření jejich další činnosti (právní historii se dříve soustavně věnoval jen Jiří Cvetler).
- 49 PROCHÁZKA, Vladimír: Historická slavistika a otázky dějin státu a práva. *Slovanský přehled*, roč. 51/1965, s. 295–296.
- 50 PROCHÁZKA, Vladimír: Niederle a právní historie slovanských národů. *Archeologické rozhledy*, roč. 19/1967, s. 173–179.
- 51 PROCHÁZKA, Vladimír: Niederle a právní historie slovanských národů. *Archeologické rozhledy*, roč. 19/1967, s. 174.
- 52 PROCHÁZKA, Vladimír: Historická slavistika a otázky dějin státu a práva. *Slovanský přehled*, roč. 51/1965, s. 295.
- 53 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha, 1977.
- 54 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav: *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha, 1995; KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. Praha, 1997.
- 55 KUDĚLKA, Milan: *O pojetí slavistiky: vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. Praha, 1984, s. 109 a násl., 147 a násl.
- 56 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Bibliograficko-bibliografický slovník*. Praha, SPN, 1972.
- 57 Obě citace KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. Praha, 1997, s. 381 a 384.
- 58 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha, 1977, s. 410–422.

Review of Slavic Law Studies in Czech Countries in 19th Century and in First Decades of 20th Century

Ladislav Vojáček

Summary

The branch of the Slavic law studies belonged to the Slavic studies as a multidisciplinary but, at the same time, integrated area of research on the Slavs and their culture (language, art, esp. literature, history, economics, religion and law). In the beginning, the researchers presumed the existence of a common Slavic law and, thus, they focused on finding this law. Later on, they move their attention to comparison of the particular legal systems of the individual Slavic nations.

Czech Slavic Law studies has been forming since 1960s, with its main representatives Hermenegild Jireček and Jaromír J. Hanel, later on Karel Kadlec and his followers Theodor Saturník, Rucholf Rauscher and Jozef Markov.

In the first part of the article, the author follows the development of the Slavic law studies until the end of the 1930s. In the second one, he tries to show how the development, aims and methods of the Slavic law studies were understood and presented both by its main representatives (K. Kadlec, R. Rauscher, F. Čáda and, in the postwar period, Vladimír Procházka) and in the texts written by the team of the top representatives of the Slavic studies since mid 1970s to mid 1990s.